

УДК 34

Лаврентьев Юрий Германович
доктор юридичних наук,
професор кафедри правознавства
та канонічного права
Карпатський університет
імені Августина Волошина
ORCID: 0000-0003-4438-458X

Балабан Юлія Олегівна
доктор юридичних наук,
професор кафедри правознавства
та канонічного права
Карпатський університет
імені Августина Волошина
ORCID: 0009-0007-1804-8546

Пайда Олексій Миколайович
доктор юридичних наук,
професор кафедри правознавства
та канонічного права
Карпатський університет
імені Августина Волошина
ORCID: 0000-0003-3541-9269

<https://doi.org/10.25313/3083-7774-2026-5-23>

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ СПОРІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Анотація. Вступ. Сучасний розвиток правової системи України характеризується пошуком ефективних механізмів забезпечення доступу до правосуддя, здатних доповнити традиційне судове провадження більш гнучкими та конструктивними способами врегулювання конфліктів. Зростання кількості правових спорів, перевантаженість судової системи, необхідність скорочення строків їх розгляду та збереження партнерських і соціальних відносин між сторонами зумовлюють підвищений інтерес до альтернативних способів вирішення спорів. Одним із найбільш ефективних інструментів альтернативного врегулювання конфліктів є медіація, яка ґрунтується на принципах добровільності, конфіденційності, нейтральності медіатора та самостійності сторін у прийнятті взаємоприйняттого рішення. В умовах європейської інтеграції України та реформування національної системи правосуддя особливої актуальності набуває дослідження сучасного стану розвитку інституту медіації, його правового регулювання, практики застосування та перспектив подальшого впровадження.

Мета. Метою дослідження є розкриття сутності медіації як альтернативного способу вирішення спорів, визначення її теоретичних засад, основних принципів і переваг порівняно із судовим розглядом, аналіз сучасного стану розвитку інституту медіації в Україні, виявлення основних бар'єрів її практичного застосування та обґрунтування перспектив подальшого розвитку.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження стали положення Закону України «Про медіацію», інші нормативно-правові акти, наукові праці українських учених у сфері альтернативного вирішення спорів, а також інформаційні матеріали професійних організацій медіаторів. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема методи аналізу і синтезу, теоретичного узагальнення, системного та порівняльно-правового аналізу, формально-юридичний метод, а також метод логічного узагальнення результатів для формулювання висновків.

Результати. У статті розкрито правову природу медіації як альтернативного способу вирішення спорів, визначено її основні принципи, характерні ознаки та особливості правового регулювання в Україні. Проаналізовано переваги й недоліки медіації порівняно із судовим розглядом, досліджено правовий статус медіатора, роль професійних об'єднань у розвитку медіаційної практики та сучасний стан інституційного становлення медіації в Україні. Узагальнено основні соціальні, інституційні, професійні, культурні та організаційні бар'єри, що стримують поширення медіації, а також визначено перспективні напрями її розвитку, пов'язані з удосконаленням законодавчого регулювання, інтеграцією медіації у судову практику, підвищенням професійної підготовки медіаторів і формуванням культури мирного врегулювання конфліктів.

Copyright © The Author(s).

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Перспективи. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на вдосконалення механізмів інтеграції медіації у діяльність судової системи, розвиток присудової медіації, уніфікацію професійних стандартів підготовки медіаторів, дослідження зарубіжного досвіду застосування медіації та розроблення ефективних механізмів популяризації альтернативних способів вирішення спорів серед населення. Це сприятиме підвищенню ефективності функціонування інституту медіації, розширенню доступу до правосуддя та гуманізації правових відносин в Україні.

Ключові слова: медіація, альтернативне вирішення спорів, альтернативний спосіб вирішення спорів, медіатор, правовий конфлікт, врегулювання спорів, доступ до правосуддя, правова система України.

Виклад основного матеріалу. Історично медіація формувалася як один із найдавніших способів мирного врегулювання конфліктів між окремими особами, громадами та соціальними групами. У низці культурних і правових традицій позасудові примирювальні процедури набули пріоритетного значення порівняно із судовим розглядом спорів [1, с. 3]. У таких системах саме переговорні та примирювальні механізми розглядаються як основний інструмент досягнення згоди, тоді як звернення до суду часто виступає додатковим або альтернативним способом вирішення конфлікту.

Медіація (від. лат. *mediatio*) є альтернативним способом вирішення спорів, що передбачає структурований процес переговорів, у межах якого сторони за сприяння нейтрального та неупередженого посередника, медіатора, на добровільних засадах прагнуть досягти взаємоприйняттого та мирного врегулювання конфлікту [2, с. 299]. Разом з тим її особливістю є те, що учасники конфлікту самостійно визначають можливі варіанти його вирішення, досягають взаємоприйнятних домовленостей та несуть відповідальність за їх виконання [3, с. 76]. Даний процес не передбачає прийняття рішення чи нав'язування сторонам певного способу врегулювання спору медіатором, який виконує роль нейтрального фасилітатора, що спрямовує комунікацію між сторонами, сприяє конструктивному діалогу та допомагає їм знайти оптимальне рішення, не втручаючись у зміст домовленостей.

Важливим етапом розвитку інституту медіації в Україні стало прийняття Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX, який закріплює правові засади застосування медіації як альтернативного способу врегулювання спорів. Відповідно до положень закону, медіація визначається як добровільна, позасудова та конфіденційна процедура, що проводиться за участю незалежного та нейтрального посередника — медіатора [4].

Характерними рисами даної процедури, окрім участі нейтрального та незалежного посередника, який сприяє конструктивній комунікації між сторонами конфлікту, є самостійний пошук сторонами шляхів урегулювання спору, гнучкість процедури, відсутність змагального характеру та орієнтація на досягнення взаємоприйняттого рішення. Завершення медіації зазвичай оформлюється медіаційною угодою, виконання якої базується на добровільності та добросовісності сторін [5, с. 272].

Базовими принципами медіації є добровільність участі сторін, конфіденційність переговорного процесу, нейтральність, незалежність і неупередженість медіатора, а також самовизначення та рівність прав учасників. Зазначені принципи формують основу медіаційної процедури та визначають особливості її проведення, забезпечуючи сторонам можливість самостійно контролювати процес врегулювання спору, вільно обирати шляхи досягнення домовленостей і приймати остаточні рішення без зовнішнього примусу. При цьому медіатор не наділяється повноваженнями вирішувати спір по суті, а виключно сприяє конструктивному діалогу між учасниками та пошуку взаємоприйняттого варіанта врегулювання конфлікту [6, с. 546].

Серед основних переваг медіації насамперед варто відзначити її конфіденційний характер, що дозволяє сторонам уникнути публічного розголошення обставин спору. Вагомою перевагою є також оперативність процедури, оскільки врегулювання конфлікту за допомогою медіації зазвичай потребує менше часу порівняно із судовим розглядом. Крім того, медіація є менш витратною для учасників спору та характеризується високим рівнем процесуальної гнучкості, адже на відміну від судового провадження, де рішення ухвалюється уповноваженим органом, у медіації сторони самостійно беруть участь у виробленні взаємоприйняттого рішення, орієнтованого на врахування інтересів кожного учасника конфлікту, що безумовно підвищує ймовірність добровільного виконання досягнутих домовленостей та сприяє збереженню партнерських або особистих відносин між сторонами після завершення спору [7, с. 67].

Водночас медіація не позбавлена певних недоліків. Зокрема, результативність процедури значною мірою залежить від професійної підготовки та компетентності медіатора, оцінити які учасникам спору інколи складніше, ніж кваліфікацію судді. Крім того, за наявності істотного дисбалансу між сторонами існує ризик домінування сильнішого учасника під час переговорів. До недоліків також відносять обмежені механізми юридичної відповідальності медіатора та відсутність гарантії досягнення остаточного врегулювання спору в межах самої процедури [7, с. 68].

На нашу думку, до переваг медіації також доцільно віднести можливість зниження психологічного напруження між сторонами конфлікту та формування культури конструктивного діалогу, тоді як серед

недоліків варто виокремити недостатній рівень обізнаності населення щодо механізмів застосування медіації та порівняно невисокий рівень поширення цієї процедури в Україні.

Медіатором у нашій державі може бути фізична особа, яка пройшла базову професійну підготовку як в Україні, так і за її межами, що включає не менше 90 годин навчання, з яких щонайменше 45 годин становить практична підготовка. З метою забезпечення доступності інформації про фахівців та спрощення вибору медіатора сторонами спору формуються реєстри медіаторів. В Україні такі реєстри можуть вестися як професійними об'єднаннями медіаторів, так і суб'єктами, що організовують медіацію, і мають бути у відкритому доступі з обов'язковим зазначенням основних відомостей про кваліфікацію та спеціалізацію медіаторів [8]. Медіатор у своїй професійній діяльності зобов'язаний дотримуватися норм професійної етики, тоді як об'єднання медіаторів можуть розробляти власні етичні кодекси або приєднуватися до вже існуючих стандартів професійної поведінки [9, с. 98].

Важливу роль у розвитку інституту медіації в Україні відіграє також практичний досвід професійних та громадських ініціатив, які сприяють популяризації позасудових способів врегулювання конфліктів. Зокрема, функціонування професійних об'єднань медіаторів та спеціалізованих мереж дозволяє не лише забезпечувати якість медіаційних послуг, але й формувати культуру мирного вирішення спорів у різних сферах суспільного життя.

Влучним прикладом розвитку медіації в Україні є діяльність ГО Ла Страда-Україна, яка створила Національну медіаторську мережу, об'єднуючу фахівців, що пройшли базову підготовку медіатора відповідно до встановлених вимог та мають відповідну сертифікацію. Діяльність мережі охоплює різні регіони України та переважно реалізується у сфері освіти й громадських ініціатив. Основною метою функціонування мережі є сприяння ненасильницькому врегулюванню конфліктів, розвитку культури діалогу, протидії насильству та дискримінації, а також підтримка процесів розбудови миру. Практична діяльність мережі включає проведення медіацій, відновних практик та інформаційно-просвітницьких заходів, що охоплюють значну кількість учасників, зокрема учнів, фахівців та представників громад [10].

Іншим важливим суб'єктом у сфері розвитку медіації є Національна асоціація медіаторів України, яка виступає професійним об'єднанням медіаторів та сприяє становленню інституту альтернативного вирішення спорів. Організація об'єднує сертифікованих фахівців, бере участь у формуванні стандартів медіаційної практики, здійснює навчальну діяльність, популяризує ідею мирного врегулювання конфліктів, націлена на розвиток професійної спільноти медіаторів, підвищення якості медіаційних послуг та формування культури конструктивного діалогу в суспільстві [11].

Особливе значення медіація має також у сфері міжнародних відносин. Хоча міжнародні організації не наділені правом втручатися у внутрішні справи держав, вони можуть виступати посередниками у процесі врегулювання конфліктів, сприяючи досягненню компромісу, зміцненню міжнародної безпеки та забезпеченню стабільності у відносинах між сторонами [12, с. 145].

Попри поступове нормативне закріплення та розвиток медіаційного інституту в Україні, практичне застосування залишається обмеженим і нерівномірним, що зумовлено низкою системних, інституційних та соціокультурних бар'єрів, які стримують повноцінну інтеграцію медіації у національну правову систему.

Однією з ключових проблем є недостатній рівень обізнаності населення щодо сутності медіації та її очевидних переваг у порівнянні із судовим розглядом. Значна частина потенційних учасників спорів продовжує орієнтуватися виключно на суд як на основний механізм захисту прав, недооцінюючи можливості альтернативного врегулювання конфліктів. Важливим бар'єром також виступає недостатня інтеграція медіації у судову та адміністративну практику, адже попри наявність законодавчої бази, механізми її застосування залишаються недостатньо розвиненими, а присудова медіація фактично перебуває на етапі становлення. Окрему проблему становить неоднорідність підготовки медіаторів та відсутність єдиних обов'язкових стан-

Таблиця 1

Узагальнення основних бар'єрів розвитку медіації в Україні

Група бар'єрів	Зміст проблеми	Наслідки
Соціальні	Низька обізнаність населення щодо медіації	Низький попит на медіаційні процедури
Інституційні	Слабка інтеграція медіації в судову систему	Обмежене практичне застосування
Професійні	Відсутність уніфікованих стандартів підготовки медіаторів	Різний рівень якості послуг
Культурні	Домінування судового способу вирішення спорів	Недостатній розвиток переговорної культури
Організаційні	Нерозвинена система присудової медіації	Втрата потенціалу швидкого врегулювання спорів

Джерело: сформовано авторами на основі узагальнення наукових джерел

дартів професійної сертифікації, що, безсумнівно може впливати на рівень довіри до медіації як інституту та якості надання відповідних послуг. Не менш важливим є і культурний аспект, оскільки у суспільстві все ще домінує конфліктна модель вирішення спорів, тоді як культура переговорів і компромісу перебуває на етапі формування.

Зазначені вище проблеми не знижують значущості медіації як альтернативного способу вирішення спорів, а радше вказують на необхідність її подальшого інституційного розвитку та системного впровадження.

Перспективи розвитку медіації в Україні пов'язані з розширенням її застосування у судовій практиці, підвищенням рівня правової обізнаності населення, формуванням єдиних професійних стандартів підготовки медіаторів та популяризацією культури мирного врегулювання конфліктів.

Висновки. Медіація в сучасних умовах поступово трансформується з альтернативного механізму врегулювання спорів у повноцінний елемент системи доступу до правосуддя, орієнтованого не на протистояння сторін, а на відновлення комунікації та досягнення взаємоприйняттого результату, значення її виходить за межі суто юридичної процедури, формуючи нову правову культуру, засновану на діалозі, добровільності та відповідальності сторін за прийняте рішення.

Розвиток медіації в Україні демонструє класичну для перехідних правових систем ситуацію: наявність нормативного закріплення не автоматично забезпечує ефективне функціонування інституту. Основні виклики пов'язані не стільки з правовими прогалинами, скільки з інституційною інерцією, недостатнім рівнем довіри до позасудових процедур та відсутністю сталої практики їх застосування.

У перспективі ефективність медіації визначатиметься якістю законодавчого регулювання, ступенем її інтеграції у судову та освітню систему, розвитком професійних стандартів і формуванням стійкої суспільної звички до врегулювання конфліктів шляхом переговорів. Особливо важливим є перехід від формального існування інституту медіації до її реального використання як першочергового, а не допоміжного способу вирішення спорів у приватноправовій сфері.

Таким чином, медіація має потенціал стати ефективним інструментом розвантаження судової системи, а також фактором гуманізації правового регулювання і підвищення ефективності захисту прав та інтересів учасників правових відносин.

ДОДАТКОВА ІНФОРМАЦІЯ

ВНЕСОК АВТОРІВ: Усі автори зробили внесок порівну.

ФІНАНСУВАННЯ: Автори не отримували фінансування для цього дослідження.

ЗАЯВА ПРО ДОСТУПНІСТЬ ДАНИХ: Не застосовується.

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ: Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Література

1. Бляхарський Я. С., Філюк О. С., Лазарева А. О. Медіація як ефективний засіб вирішення спорів: досвід розвинених країн. *Академічні візії*. 2024. № 35. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13859380>
2. Шишка Н. В. Поняття «медіація» як альтернативна форма вирішення спорів: до проблеми праворозуміння. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 297–301. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/72>
3. Кармаза О. О., Федоренко Т. В., Позов Д. А. Медіація як альтернативний механізм урегулювання спорів і конфліктів: проблеми в розкритті змісту термінів, використаних у законі. *Часопис Київського університету права*. 2022. № 2–4. С. 73–77. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12>
4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX#Text> (дата звернення: 02.05.2026).
5. Герасимчук С. С. Медіація як один із видів альтернативного вирішення спорів: визначення, переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 82(1). С. 270–274. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.41>
6. Герич А. Й., Герич А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення правових спорів: актуальні питання. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 06, Ч. 3. С. 542–547. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.84>
7. Цап Г. Медіація як спосіб вирішення спорів: переваги та недоліки. *Актуальні проблеми розвитку правової системи України: теоретико-правові аспекти*. 2020. С. 66–69. URL: <https://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/553/556> (дата звернення: 29.04.2026).
8. Федорчук М. Реєстри медіаторів в Україні. *Юридичний факультет ЧНУ імені Юрія Федьковича*. 2023. URL: <https://law.chnu.edu.ua/reistry-mediatoriv-v-ukraini/> (дата звернення: 02.05.2026).

9. Даніч С. А. Правовий статус медіатора в Україні. *UNIVERSUM*. 2024. № 5. С. 92–101.
10. Національна медіаторська мережа ГО «Ла Страда-Україна». URL: <https://la-strada.org.ua/natsionalna-mediatorska-merezha> (дата звернення: 30.04.2026).
11. Національна асоціація медіаторів України: вебсайт. URL: <https://namu.com.ua/> (дата звернення: 02.05.2026).
12. Іванов А. М., Титов М. С., Кшевінська К. О. Медіація як альтернативний спосіб вирішення спорів у цивільно-правових відносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 143–145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/31>

References

1. Bliakharskyi, Ya. S., Filiuk, O. S., & Lazareva, A. O. (2024). Mediation as an effective means of dispute resolution: The experience of developed countries. *Academic Visions*, 35. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13859380>
2. Shyshka, N. V. (2021). The concept of mediation as an alternative form of dispute resolution: On the problem of legal understanding. *Juridical Scientific Electronic Journal*, 4, 297–301. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-4/72>
3. Karmaza, O. O., Fedorenko, T. V., & Pozov, D. A. (2022). Mediation as an alternative mechanism for dispute and conflict resolution: Problems in interpreting the terms used in the law. *Journal of Kyiv University of Law*, 2–4, 73–77. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2-4.2022.12>
4. Verkhovna Rada of Ukraine. (2021). *Law of Ukraine No. 1875-IX “On Mediation” (November 16, 2021)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-IX>
5. Herasymchuk, S. S. (2024). Mediation as one of the types of alternative dispute resolution: Definition, advantages and disadvantages. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Law*, 82(1), 270–274. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.1.41>
6. Herych, A. Y., & Herych, A. V. (2025). Mediation as an alternative method of resolving legal disputes: Current issues. *Analytical and Comparative Jurisprudence*, 6(3), 542–547. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.3.84>
7. Tsap, H. (2020). Mediation as a method of dispute resolution: Advantages and disadvantages. *Current Issues in the Development of the Legal System of Ukraine: Theoretical and Legal Aspects*, 66–69. <https://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/553/556>
8. Fedorchuk, M. (2023). *Registers of mediators in Ukraine*. Faculty of Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. <https://law.chnu.edu.ua/reiestry-mediatoriv-v-ukraini/>
9. Danich, S. A. (2024). The legal status of a mediator in Ukraine. *UNIVERSUM*, 5, 92–101.
10. National Mediators Network of the NGO *La Strada-Ukraine*. (n.d.). <https://la-strada.org.ua/natsionalna-mediatorska-merezha>
11. National Association of Mediators of Ukraine. (n.d.). <https://namu.com.ua/>
12. Ivanov, A. M., Tytov, M. S., & Kshevinska, K. O. (2023). Mediation as an alternative method of dispute resolution in civil law relations. *Juridical Scientific Electronic Journal*, 2, 143–145. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/31>

Дата першого надходження статті до видання: 04.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 26.05.2026

Дата публікації: 31.05.2026

Lavrentiev Yurii

*Doctor of Juridical Sciences,
Professor of the Department of Law and
Canon Law
Augustyn Voloshyn Carpathian University*

Balaban Yuliia

*Doctor of Juridical Sciences,
Professor of the Department of Law and
Canon Law
Augustyn Voloshyn Carpathian University*

Paida Oleksii

*Doctor of Juridical Sciences,
Professor of the Department of Law and
Canon Law
Augustyn Voloshyn Carpathian University*

MEDIATION AS AN ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION METHOD: THEORETICAL FOUNDATIONS AND DEVELOPMENT PROSPECTS IN UKRAINE

Summary. Introduction. The modern development of Ukraine's legal system is characterized by the search for effective mechanisms for ensuring access to justice that complement traditional judicial proceedings with more flexible and constructive methods of dispute resolution. The growing number of legal disputes, the excessive workload of courts, the need to reduce the time required for dispute resolution, and the importance of preserving business and social relationships between the parties have significantly increased interest in alternative dispute resolution mechanisms. Mediation has become one of the most effective instruments in this area, as it is based on the principles of voluntariness, confidentiality, neutrality, impartiality of the mediator, and the parties' autonomy in reaching a mutually acceptable agreement. In the context of Ukraine's European integration and ongoing judicial reform, the study of the legal nature of mediation, its practical implementation, and prospects for further development has become particularly relevant.

Purpose. The purpose of the study is to examine the essence of mediation as an alternative dispute resolution method, identify its theoretical foundations, fundamental principles and advantages over judicial proceedings, analyze the current state of mediation in Ukraine, determine the key barriers to its practical implementation, and substantiate the prospects for the further development of the mediation institution.

Materials and methods. The research is based on the provisions of the Law of Ukraine On Mediation, other regulatory legal acts governing mediation procedures, scientific publications of Ukrainian scholars devoted to alternative dispute resolution, and information provided by professional mediation organizations. The study applies general scientific and special legal research methods, including analysis and synthesis, theoretical generalization, system analysis, comparative legal analysis, the formal legal method, and logical generalization for drawing scientific conclusions.

Results. The article reveals the legal nature of mediation as an alternative dispute resolution method and identifies its principal characteristics, fundamental principles, and legislative framework in Ukraine. The advantages and disadvantages of mediation compared with judicial proceedings are analyzed, while particular attention is paid to the legal status of mediators, ethical requirements, and the role of professional mediation organizations in promoting mediation practice. The study systematizes the main social, institutional, professional, cultural, and organizational barriers hindering the wider implementation of mediation in Ukraine. It also substantiates the priority directions for the further development of mediation, including the improvement of legislative regulation, broader integration into judicial practice, enhancement of professional training for mediators, and promotion of a culture of peaceful conflict resolution. The findings demonstrate that mediation possesses significant potential to improve access to justice, reduce the workload of courts, and strengthen legal protection through consensual dispute settlement.

Discussion. Further scientific research should focus on improving mechanisms for integrating mediation into judicial proceedings, developing court-connected mediation, establishing unified professional standards for mediator training and certification, studying international best practices, and designing effective approaches to increasing public awareness of alternative dispute resolution methods. These measures will contribute to strengthening the institutional capacity of mediation, enhancing the efficiency of the justice system, and fostering a legal culture based on dialogue, cooperation, and voluntary conflict resolution.

Key words: mediation, alternative dispute resolution, mediator, legal conflict, dispute settlement, access to justice, judicial reform, legal system of Ukraine.